

Проаналізована творческа діяльність педагога и охарактеризованы ее сущность в формировании профессиональной компетентности будущего воспитателя дошкольного образовательного учреждения, раскрыто понятие „творческа діяльність педагога”. В статье представлен анализ подходов разных авторов к определению структуры творческой деятельности.

Ключевые слова: творческа діяльність, професiональна компетентність, компоненти творческой діяльності, характеристики творческой діяльності.

Mysyk O. S. Creative Work of the Teacher is the Basis of Professional Competence of the Future Teacher in Preschool Institutions

The article describes the characteristics of students with specialties „Preschool education” and forming their creativity to the profession. Analysis of teacher creativity and characterized its essence in the formation of professional competence of the future teacher of preschool education. The author characterized the notion term „creative activity of the teacher”. The approaches of different authors to the allocation structure of creative activity are analyzed. It emphasizes the conditions on which should be based training future educator. The article shows relationship between creativity and real activity.

Key words: creative activity, professional competence, the components of creativity, characteristics of creative activity.

Стаття надійшла до редакції 14.12.2012 р.

Прийнято до друку 24.01.2013 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Гавриш Н. В.

УДК 373.5.091.212(477)-„195”

О. О. Наливайко

**ВИЗНАЧЕННЯ СУТИ ПОНЯТТЯ
„ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ НАВЧАННЯ” У ВІТЧИЗНЯНІЙ
ПЕДАГОГІЧНІЙ ДУМЦІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ**

Диференціяція навчання є в даний час одним із ключових напрямів реформування системи шкільної освіти. Це визначається важливою роллю, яку відіграє цей феномен у реалізації різноманіття систем навчання, забезпеченні індивідуального підходу в освітньому процесі, розвитку здібностей, пізнавальної активності школярів, нормалізації їхнього навчального навантаження тощо. Причому введення профільного навчання на старшій ступені школи особливо актуалізували проблему диференціяції цього процесу.

У світлі цього слід відзначити, що диференціація навчання стає сьогодні одним із визначальних факторів демократизації й гуманізації шкільної освіти, засобом встановлення оптимального співвідношення між забезпеченням загальних вимог суспільства до стану навченості й вихованості його членів та необхідністю забезпечення формування кожного учня як унікальної особистості, задоволення його індивідуальних освітніх потреб та інтересів, створення в школі найкращих умов для розвитку схильностей і здібностей школярів.

Провідне місце у визначенні теоретичних основ диференціації навчання займають психолого-педагогічні дослідження. Серед них насамперед слід назвати наукові праці з проблем мотивації діяльності (Б. Ананьєв, Б. Ломов, Г. Щукіна та ін.), а також диференціації учнів за характером мотивації (О. Бодальов, О. Леонт'єв), за якісними характеристиками зовнішніх і внутрішніх позицій школяра в процесі навчання (Л. Божович, Т. Мальковська, К. Радіна, Л. Славінова), за індивідуально-особистісними характеристиками освітньої діяльності (К. Гуревич, С. Рубінштейн), за можливостями сприйняття учнями навчального матеріалу (Д. Богоявленський, І. Дубровіна, З. Калмикова, В. Крутецький, Н. Менчинська) і т. ін. Висвітленню різних аспектів диференціації навчання присвячені теоретичні доробки таких авторів, як З. Абасов, О. Братанич, Н. Волкова, С. Дятлова, В. Сапогов, П. Сікорський, М. Фіцула та ін.

Підкреслюючи необхідність реалізації індивідуального підходу до кожного школяра, науковці констатували, що вчитель у процесі здійснення професійної діяльності зазвичай має справу не з окремою дитиною, а з учнівським колективом. Це зумовлює необхідність врахування не тільки індивідуальних особливостей кожного школяра, але й загальних для певної групи дітей властивостей та якостей. Виокремлення в колективі школярів окремих груп за визначеною ознакою пов'язане з науковим поняттям „диференціація навчання”.

Як свідчить аналіз наукової літератури, у другій половині ХХ ст. вченими було висловлено багато цінних ідей щодо забезпечення диференціації навчання у школі, накопичено перспективні для сьогодення практичні доробки з цього питання. Ці теоретичні положення та практичний досвід мають значний інтерес для сучасних педагогів, оскільки ці напрацювання можна творчо використовувати в сучасних умовах. Проте, незважаючи на актуальність порушеної проблеми, комплексно вона в педагогічній науці не вивчалася.

Отже, метою статті є визначення суті та шляхів забезпечення диференціації навчання в педагогічній думці другої половини ХХ століття.

Як установлено під час проведення дослідження, в середині ХХ ст. значно розширилося коло досліджень з питань індивідуально-диференційованого підходу до учнів у навчальному процесі. Це було викликано увагою провідних науковців (П. Аристова, М. Данилов,

І. Огородніков та ін.) і педагогів-практиків до проблеми пошуку ефективних шляхів активізації процесу навчання в школі.

Важливою подією в історії оформлення й розвитку цієї проблеми стала публікація книги Д. Богоявленського і Н. Менчинської «Психологія засвоєння знань у школі», в якій поряд з наведенням даних дослідження системи актуальних питань психології навчання школярів були представлені узагальнені результати багатьох науковців про індивідуальні відмінності учнів у процесі засвоєння знань основ наук [1, с. 347].

У цей же період проводив свої ґрунтовні дослідження з проблеми диференційованого навчання А. Бударний, який виявив істотні індивідуальні відмінності у сприйманні й розумінні навчального матеріалу учнями одного класу. За цими показниками автор виділив у класі три групи учнів, до кожної з яких входили учні з однаковим рівнем розвитку сприймання й розуміння матеріалу.

А. Бударний першим у вітчизняній педагогічній науці здійснив комплексний психологічний і дидактичний аналіз проблеми навчальної неуспішності школярів та її ліквідації шляхом забезпечення індивідуалізації й диференціації навчання. Крім того, ним були зроблені практичні спроби реалізувати диференційований підхід до учнів на уроці. Причому вчений наголошував, що під час реалізації цього процесу важливо враховувати різні навчальні можливості учнів. Він вважав, що „звертаючись до класу як до єдиного цілого, пропонуючи всім учням один шлях і темп оволодіння знаннями й навичками, школа і вчитель самі закладають фундамент неуспішності” [2, с. 83].

Подальший розвиток ідея забезпечення диференціації навчання в школі отримала в працях В. Крутецького. Зокрема, цей автор визначає суть терміну „диференціація навчання” через наведення характеристики процесу навчання учнів, які демонстрували знижений рівень навченості. У розумінні відомого психолога диференціація навчання є одним із проявів індивідуалізації та зводиться до розуміння специфіки різних організаційних форм навчання [3, с. 233].

На думку І. Бутузова, диференціація навчання у школі передбачає організацію роботи школярів за різними програмами й підручниками, розрахованими на декілька рівнів інтелектуальної обдарованості учнів, а також надання їм можливості опанувати єдиний програмний навчальний матеріал на різних рівнях складності та різними шляхами залежно від їх індивідуальних особливостей і характеру підготовленості. За висновками автора, тільки в цьому розумінні можна говорити про „єдність вимог” до рівня сформованості знань, умінь і навичок школярів [4, с. 72].

Значний інтерес у контексті дослідження викликали також наукові роботи прибалтійської дослідниці І. Унт, яка в окреслений час досить активно досліджувала питання індивідуалізації й диференціації навчання. Зокрема, у своїх роботах авторка запропонувала розглядати об’єкт

індивідуалізації як у вузькому, так і в широкому розумінні. У першому випадку нею мався на увазі процес учіння школяра. Тому обліку підлягали ті його психічні процеси, які впливали на засвоєння навчального матеріалу. У другому випадку враховувалась особистість учня в цілому, тобто його індивідуальні освітні інтереси, нахили, стан сформованості вольових і моральних якостей.

У свою чергу, під диференціацією навчання І. Унт мала на увазі врахування індивідуальних особливостей учнів в такій формі, коли школярі групуються на основі якихось загальних особливостей для окремого навчання, причому переважно навчання в цьому випадку здійснюється за кількома різними навчальними планами та програмами. Як пояснює авторка, звичайно при визначенні суті поняття „диференціація” науковці виходять з особливостей індивіда, його особистісних характеристик. Проте треба мати на увазі, що поняття „диференціація” використовується й у широкому значенні. Зокрема, при формуванні змісту освіти й організації навчальної роботи педагоги мають справу з диференціацією навчання за віковими, статевими, раціонально-економічними, національними й іншими ознаками [5, с. 191].

Ю. Бабанський вважав, що основним принципом диференціації навчання має бути не диференціація змісту освіти, а диференціація допомоги учням без зниження складності змісту. У такому випадку вчитель, дозуючи допомогу й не знижуючи програмних вимог, полегшує процес виконання завдання учнем на рівні його можливостей, але не нижче достатнього .

В іншій своїй науковій праці Ю. Бабанський констатував, що певний час поняття „диференціація навчання” трактувалося науковцями дещо звужено, однобоко. Адже ряд теоретиків і практиків розглядали цю категорію тільки в тому аспекті, що учням із низьким рівнем навчальних можливостей необхідно давати легкі завдання, забуваючи при цьому, що такі учні можуть тимчасово демонструвати слабкі знання. Тому відомий дидактик стверджував, що практику „легких завдань” у навчанні не можна вважати виправданою. На підставі цього Ю. Бабанський зробив висновок про те, що основне призначення диференціації навчання полягає не в тому, щоб учням з низьким рівнем навчальних можливостей давати „полегшені” варіанти завдань, а в тому, щоб забезпечити повноцінні знання школярів у межах шкільної програми [6, с. 96].

Аналогічні думки висловлював і М. Поташник. Визнаючи доцільність використання в навчальному процесі диференційованих завдань для учнів, дослідник разом з тим стверджував, що це повинні бути завдання різного ступеня складності. Тоді група сильних у навчанні учнів зможе працювати над засвоєнням навчального матеріалу, демонструючи високий рівень прояву самостійності, „середняки” – менший рівень її вираження, а слабкі учні отримуватимуть більш легкі варіанти завдань та перебуватимуть під постійним контролем учителя [7,

с. 28 – 32]. У світлі цього вважаємо за необхідне пікреслити, що ідею про доцільність використання легких вправ для слабких за знаннями учнів не треба абсолютизувати, бо це може призвести до поверхового засвоєння ними навчальної програми.

У „Дидактиці сучасної школи” за редакцією В. Онищука визначено, що суть диференціації навчання полягає: в наданні достатньої уваги учням, рівень і темп роботи яких відрізняється від більшості; ліквідації прогалин у знаннях учнів з низьким рівнем навченості, навчанні їх здійсненню навчальної праці, а також забезпеченні поглибленого факультативного вивчення навчальних предметів учнями, які проявляють підвищений інтерес до певних галузей знань [8, с. 351].

Г. Дорофеев, Л. Кузнецова, С. Суворова, В. Фірсов під диференціацією навчання розуміють таку навчальну систему, при якій кожен учень опановує деякий мінімум загальноосвітньої підготовки, що має загальнозначущий характер і забезпечує можливість адаптації молодій людині до постійно змінюваних життєвих умов, надання їй право та гарантовану можливість приділяти увагу переважно тим аспектам освітнього процесу, які більшою мірою відповідають її нахилам та потребам [9, с. 18 – 21].

Отже, можна підсумувати, що у підходах науковців щодо визначення суті поняття диференціації навчання та шляхів її реалізації на практиці спостерігаються певні відмінності, однак всі вищевказані вчені відзначають важливість такої диференціації. Узагальнюючи наведені точки зору дослідників другої половини ХХ ст., можна підсумувати, що під терміном „диференціація навчання” більшістю з них розуміється організація навчального процесу, що спрямована на створення сприятливих умов для розвитку учнів на основі вивчення їх індивідуальних особливостей та виділення на цій основі окремих груп учнів класу з метою пред’явлення їм диференційованих вимог щодо засвоєння навчального матеріалу за кількома рівнями й ступенем наданої допомоги. У подальшому планується визначити педагогічні умови, що забезпечують ефективність процесу диференціації навчання школярів.

Список використаної літератури

- 1. Богоявленский Д. Н.** Психология усвоения знаний в школе / Д. Н. Богоявленский, Н. М. Менчинская. – М. : Изд-во АПН РСФСР, 1959. – 347 с.
- 2. Бударный А. А.** Индивидуальный подход в обучении / А. А. Бударный // Советская педагогика. – 1965. – № 7. – С. 70 – 83.
- 3. Крутецкий В. А.** Психология : учеб. / В. А. Крутецкий. – М. : Просвещение, 1980. – 223 с.
- 4. Бутузов И. Д.** Дифференцированный подход к обучению учащихся на современном уроке : учеб. пособ. / И. Д. Бутузов. – Новгород : ЛГПИ, 1972. – 72 с.
- 5. Унт И. Е.** Индивидуализация й дифференциация обучения / И. Е. Унт. – М. : Педагогика, 1990. – 191 с.
- 6. Бабанский Ю. К.** Рациональная организация учебной деятельности / Ю. К. Бабанский – М. : Знание,

1981. – 96 с. 7. **Поташник М.** Управление современной школой / М. Поташник, А. Моисеев // Директор школы. – 1997. – № 6. – С. 28 – 32. 8. **Онищук В. А.** Дидактика современной школы : пособ. для учителей / Под. ред. В. А. Онищука. – К. : Рад. шк., 1987. – 351 с. 9. **Дифференциация в обучении математике** / [Г. В. Дорофеев, Л. В. Кузнецова, С. Б. Суворова, В. В. Фирсов] // Математика в школе. – 1990. – № 4. – С. 18 – 21.

Наливайко О. О. Визначення суті поняття „диференціація навчання” у вітчизняній педагогічній думці другої половини ХХ століття

У публікації визначено важливість забезпечення диференціації навчання учнів як одного з визначальних факторів демократизації й гуманізації шкільної освіти, засобом встановлення оптимального співвідношення між забезпеченням загальних вимог суспільства до стану навченості й вихованості його членів та необхідністю забезпечення формування кожного учня як унікальної особистості. Установлено, що під терміном „диференціація навчання” більшістю науковців визначеного історичного періоду розуміється організація навчального процесу, що спрямована на створення сприятливих умов для розвитку учнів на основі вивчення їх індивідуальних особливостей та виділення на цій основі окремих груп учнів класу з метою пред’явлення їм диференційованих вимог щодо засвоєння навчального матеріалу за кількома рівнями й ступенем наданої допомоги.

Ключові слова: диференціація, навчання, учень, школа, історичний період.

Наливайко А. А. Определение сути понятия „дифференциация обучения” в отечественной педагогической мысли второй половины ХХ столетия

В публикации определена важность обеспечения дифференциации обучения учащихся как одного из определяющих факторов демократизации и гуманизации школьного образования, способом установления оптимального соотношения между обеспечением общих требований общества к степени образованности и воспитанности его членов и необходимости обеспечения формирования каждого учащегося как уникальной личности. Установлено, что под термином «дифференциация обучения» большинство ученых освещаемого исторического периода подразумевается организация учебного процесса, которая направлена на возникновение благоприятных условий для развития учащихся на основе изучения их индивидуальных особенностей и выделения на этой основе отдельных групп учащихся класса с целью выдвижения им дифференцированных требований для усвоения учебного материала по нескольким уровням и степени предоставляемой помощи.

Ключевые слова: дифференциация, обучение, ученик, школа, исторический период.

Nalyvayko O. O. The Essence of the Notion „Differentiation of Education” in the Domestic Pedagogical thought of the Second Half of the 20th Century

The publication corroborates the importance of education differentiation as one of the definitive factors in the democratization and humanization of school education, a means to establish an optimal correlation between satisfying the general requirements of society for the education and character of its members and the need to ensure the development of each student as a unique personality. The publication establishes that most scholars of the defined historical period understood the term „differentiation of education” as such an organization of the educational process that is geared to create favourable conditions for students’ development, based on studying their individual peculiarities and dividing, on this basis, the students in a class into separate groups in order to present them with differentiated requirements as to assimilating educational material within several levels and depending on the amount of the assistance they are provided with.

Key words: differentiation, education, student, school, historical period.

Стаття надійшла до редакції 17.12.2012 р.

Прийнято до друку 24.01.2013 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Ткачова Н. О.

УДК 37.013

Т. Ю. Уварова

**ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИХОВАННЯ УЧНЯ
ЯК ЩАСЛИВОЇ ЛЮДИНИ**

Упродовж усієї історії розвитку цивілізації людство прагнуло щастя. Пошуку шляхів, що ведуть до щасливого життя, присвячена безліч праць філософів, психологів, антропологів. Питанням гуманістичного виховання приділяли велику увагу Ж.-Ж. Руссо, Дж. Дьюї (теорія вільного виховання), А. Маслоу, К. Роджерс (гуманістична психологія), В. Сухомлинський (педагогіка серця, дитиноцентризму й толерантності), Ш. Амонашвілі (педагогіка гуманності й віри в дитину) тощо.

Необхідно відзначити, що до теми виховання на ідеях евідемонізму зверталися А. Швейцер, К. Ушинський, С. Воркачев, В. Казначеев, А. Субетто, Б. Бім-Бад та інші.